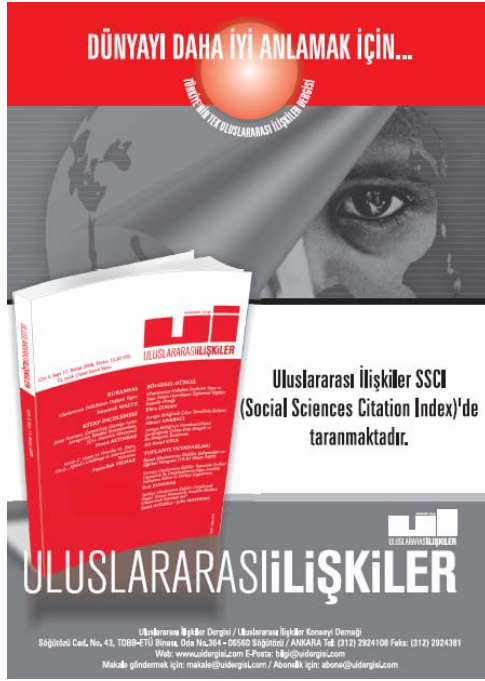

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine

Beril Dedeoğlu

Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için: Dedeoğlu, Beril, “Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 4 (Kış 2004), s. 1-21.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine

Beril DEDEOĞLU*

ÖZET

Devletlerden çok toplumların karşılıklı ilişkiler geliştirmelerinin yarar sağlayacağını savunan Karl Deutsch'un "güvenlik topluluğu" yaklaşımı, ortak değerlerin oluşturulmasına hizmet edecek biçimde toplumsal kesimler arasında iletişim ve ulaşım olanaklarının artırılmasını öngörmektedir. Bu yaklaşım, benzer nitelikteki toplumlar arasında karşılıklı güven oluşturulmasının barış sağlamada önemi üzerinde durmaktadır. Bu türden işbirliklerinin, bir karşı taraf, düşman ya da "öteki" oluşmasına katkı sağlayan yönleri bulunmaktadır. Günümüz karmaşık karşılıklı bağımlılık sisteminde toplumların güvenliklerini tehdit eden de, aslında bu "öteki"leştirilenlerdir. Deutsch'un, toplumların yeniden birbirlerine güvenmelerini sağlamaları bakımından önemli ipuçları sunan yaklaşımı, benzer değil de farklı nitelikteki toplumlar arasındaki ilişkilere uyarlandığında, çatışmalara engel olabilecek "yeniden güvenlik topluluğu" oluşabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Karşılıklılık, Plüralistik Güvenlik Topluluğu, Amalgam Güvenlik Topluluğu, Trans-aksiyon, Haberleşme/İletişim Kuramı.

Security Society Revisited: From the Interdependence of Similarities to the Co-habitation of Differences

ABSTRACT

Karl Deutsch's "security community" approach which defends that development of mutual relations between societies rather than states will be beneficial, suggests that the increase of communication and displacement possibilities between social sectors allowing the elaboration of common values. This approach insists that establishment of mutual confidence between similar societies is important to assure peace. This kind of cooperation has also contributed to the formation of an opponent, enemy or "the other". In the actual complex interdependence system, those who are defined as the "others" are threatening the security of societies. Deutsch's approach which offers several important clues regarding the assurance of confidence between societies when applied to the relationship between different societies rather than similar ones. could help reestablishing security societies.

Keywords: Reciprocity, Pluralistic Security Society, Amalgam Security Society, Transaction, Communication Theory.

---

* Doç. Dr. , Galatasaray Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

Giriş

Güvenlik kavramı; devletlerin, toplumların, grupların ve bireylerin varlıklarını koruma ve sürdürme yolundaki faaliyetleri ile bunları tehdit eden unsurların bertaraf edilmesine yönelik algıları, araçları, uygulamaları ve politikaları kapsamakta, konjonktürün dinamiklerine göre de her seferinde yeniden şekillenmektedir.

Sistemin türü ne olursa olsun ve hangi tür oyuncu olursa olsun, ilişkilerin karşılıklı bağımlılığı oyuncuları güvenlik konusunda iki temel dinamik üzerinden hareket etmeye zorlamaktadır. Bunlardan birincisi, güvenlik ve tehdit konusunda benzer talep ve algıları paylaşanların işbirliği ya da dayanışma içerisine girmeleri, diğeri de bir ya da birden fazla tehdit ya da "öteki" saptanmasıdır. Diğer bir ifadeyle güvenlik, "ne için" ve "neye karşı" konularını birlikte barındırmaktadır. Eğer sistemde ikili güç dengesi yaratabilecek bir "biz" ve "öteki" dengesi varsa, işbirliği ve tehdit tanımları daha kolaylıkla yapılabilen, benzer algı ve beklentideki oyuncular farklı kamplarda yer alarak ilişkilerini bu kamplaşma içinden sürdürebilmektedirler. Ancak, sistem karmaşıklaştıkça oyuncuların giderek güvenlik algılarını birbirlerinin farklılığı üzerinden tanımlamaları ve her bir oyuncu için bir diğerinin tehdit haline gelebilmesi, ulusal, bölgesel ya da küresel düzeylerde daha güvensiz ortamların yaratılmasına yol açmaktadır. Üstelik, karmaşık uluslararası sistemde güvenliğin sadece devlet düzeyinden açıklanması da imkansız hale gelmektedir. Bireylerin ve toplumların karşılıklı ilişkileri ile birlikte tehditler de sınır aşan özellikler göstermekte ve devletin güvenliği her zaman toplumun güvenliği ile eşanlamlı olmamaktadır. Doğrudan tehdit altında bulunmayan bir devletin sınırları içinde yaşayan hakların, bireylerin ya da vatandaşların bile varlıklarını koruma ve sürdürmelerini tehdit eden olgular bulunmakta, dolayısıyla devletlerarası bağlantılar da bu tehditlerin bertaraf edilmesinde yeterli olmamaktadır.

Küresel sistemin bütününe kapsamasa da, en azından bir kısmında güvenli bir bölge yaratılır ise, karşılıklı bağımlılık içinde bu ortamın diğer ortamlara da taşınması mümkün olabilir mi sorusu, uluslararası ilişkiler disiplininde özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında tartışılmaya başlamıştır. Soruya verilen yanıtlar, farklı değişkenlere göre saptanmış işbirliği modelleri olarak ifade bulmuş ve NATO ile Avrupa Birliği işbirliği süreçleri bu modellerin yaşama geçen farklı biçimleri olarak değerlendirilmiştir. İki kutuplu uluslararası sistemde, en azından bu iki işbirliği süreci içinde yer alan ülkelerin bölgelerini kısmen güvenli kılan oluşumlar ve bunları destekleyen modeller, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan koşullarda yetersiz kalmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında bölgesel güvenliğin oluşturulmasına katkı sağlamış düşünürlerden birisi olan Karl Deutsch'un güvenlik topluluğu yaklaşımının, küresel sistemin karmaşık yapısına uyarlanmasının mümkün olup olamayacağını tartışan bu çalışma, bu yolla yeniden ne tür işbirlikleri kurulabileceğini de ele alma amacındadır. Güvenli bölgelerin oluşturulması bakımından Karl Deutsch'un yaklaşımlarının seçilmesinin nedeni; onun güvenlik olgusunu sadece devletler düzeyinde ele almamış olması, toplumların güvenliğinden söz etmesi ve günümüzdeki karşılıklı bağımlılık ilişkilerini açıklayabilecek "karşılıklılık" ilkesini öne çıkarmış olmasıdır. Bu çerçevede çalışmada, öncelikle bir güvenlik topluluğunu gerekli kılacak sistemik koşullar ele alınmakta, ardından Karl Deutsch'un güvenlik topluluğu yaklaşımının temel değişkenleri değerlendirilmekte ve son olarak da "güvenlik topluluğu" yaklaşımının günümüz uluslararası sisteminde çareler üretebilecek biçimde yeniden düzenlenmesi tartışılmaktadır. Sözkonusu tartışma, bir güvenlik alanı arayışı içerisindeyken oluşturulan "biz" değerlerinin, nasıl bir "öteki" yaratmadan olabileceği sorusunu temel almaktadır.

Küreselleşme ve Karşılıklılık (Mutuality or Reciprocity/Reciprocity)

Küreselleşme, ulusal ve uluslararası oyuncuların dış çevreye daha açık hale geldikleri bir sisteme işaret etmektedir. Dış çevre, sadece devletlerin dış politika davranışlarıyla ifade edilemeyen, çok sayıdaki ve türdeki oyuncunun karşılıklı ilişkileriyle şekillenen karmaşık bir süreçtir. Uluslararası sistemdeki gelişmeler, farklı türdeki çok sayıda oyuncu arasında karşılıklı bağımlılık ve etkileşim ilişkilerini yoğunlaştırmış, devletlerin klasik "sınır" ve "egemenlik" kavramlarını erozyone etmiş, iç politika-dış politika ayırımını da azaltmıştır¹. Devlet, artık bütünsel yapıda bir uluslararası oyuncu farzedilmekten çıkmış ve alt örgütlenmelerden, sosyo-ekonomik birimlerden oluşan çoğulcu yapıdaki bir oyuncu olarak tanımlanır olmuştur. Bu haliyle de devlete ilişkin politikalardan söz edildiğinde, kendisini oluşturan parçaların etkilerinin yadsınması olanaksız bir hal almış, bu alt birimlerin gözardı edilmesi uluslararası sorunların çözüm yollarını tıkamıştır.

Dış politika, oyuncular arasındaki koalisyonlar, karşı koalisyonlar, pazarlık, uzlaşma ve çatışma ilişkileriyle şekillenir. Söz konusu oyuncular, devletin içindeki yapı ve kurumlarla alt grupları, ayrıca her bir devlet ile

---

¹ Karşılıklı bağımlılık tezleri için bkz. Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, Harvard, Harvard University Press, 1989; A. Linklater, *International Relations: Critical Concepts in Political Science*, London, Routledge, 2001.

onların alt grupları arasında oluşmuş farklı örgütleri ifade eder. Sistemdeki oyuncu sayısının artması, her bir oyuncunun devletler ya da alt gruplardan o kadar da bağımsız hareket edebildikleri anlamına gelmemektedir.

Küresel sistemde oyuncular için hem yatay hem dikey düzlemlerde hareket eden bir ilişki ağı sözkonusudur. Devletin diğer devletle, grubun bir diğer ülkedeki gruba ya da bir şirketin benzeri bir yabancı şirketle ilişkisinin yatay düzlemde algılanması olanaklıdır. Dikey düzlemdeki ilişkiler ise, bir devletin uluslararası ya da uluslarüstü bir örgütle, bir alt grubun çoğunluk grubuyla ya da bir şirketin hükümetle ilişkileri biçiminde tanımlanabilir. Küresel uluslararası sistemde yatay ve dikey düzlemdeki ilişkiler eşanlı sürmekte, ancak bunların eş yoğunlukta ve lineer olmaları gerekmemektedir. Hükümet, bir dış politika aksiyonu gerçekleştireceğinde bu aksiyonun yarar ve zararlarını toplumsal kesimler, idari ve bürokratik yapılar, ekonomik oyuncular vs. nin talep ve beklentilerine yanıt verecek biçimde tasarlamakta ya da bunu yaptığını savunmaktadır. İktidarlar, zaman içinde toplumsal talep ve beklentilerin kendi istemleri yönünde şekillenmesi için ellerinden geleni yapsalar bile, küresel sistemde taleplerin şekillenmesindeki tek etken iktidarlar olmadığından, aslında o kadar da başarılı olunamamaktadır. Devletin içinde yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya hareket eden ve sürekli değişim gösteren bu etkileşim süreci, aynı zamanda diğer devletlerdeki benzer süreçlerden de etkilenmektedir. Yatay etkileşim süreci denebilecek bu durum, büyük ölçüde küreselleşme ile birlikte anılan iletişim olanaklarının daha hızlı ve daha yaygın olmasıyla yakından ilintilidir. Diğer bir ifadeyle iletişim hız ve kapasitesindeki artış, etkileşim süreçlerini kısmen eşanlı duruma getirmektedir. Bunun sonucunda da iktidar ile toplumsal kesimler ve iktidar ile uluslararası kuruluşlar arasındaki ilişkiler (dikey), sadece ülkenin içsel değişkenleriyle değil, belki bundan daha fazla yatay düzlemdeki dışsal karşılıklı ilişkileriyle belirlenmektedir.

Bir devlet örneğin güvenlik konusunda iki kutuplu sistemin dinamikleriyle hareket etmeyi sürdürse bile, kendisini oluşturan unsurların taleplerinin değişmesinden kaynaklanan tepkilerle ya da diğer devlet ya da grupların baskılarıyla ortaya çıkan basınca direnme olanağına sahip değildir. Sistemsel değişikliklere uygun dönüşüm yapmamakta direnen devlet liberal demokratik bir sisteme sahipse genel olarak iktidarlar değişmekte, demokratik sisteme sahip değilse ya devrimler, sistemsel dönüşümler vs olmakta ya da kendilerine askeri araçları da kapsayan uluslararası müdahaleler yapılmasına yol açacak süreçlere sürüklenmektedir.

Tarihsel olgular, devletlerin diğer oyuncularla yatay ve dikey düzlemde ne kadar az ilişki ve iletişim kurarlar ise, o kadar "güvensizlik" politikası ürettiklerini göstermektedir. Devletin; kendi toplumsal gerçeklerinden ve sistemsel değişim dinamiklerinden hareket etmediğinde -ki farklı biçimlerdeki istikrarsızlık süreçleri buna karşılık gelmektedir-, diğer toplumları tanımadığı, onlarla ilişki ve iletişim kurmadığı için onları "öteki" kabul ettiğinde- ki çatışma süreçlerinin hemen her türü buna karşılık gelmektedir-, ve dolayısıyla giderek uzak durduğu devlet ve grupların amaçlarını izleyemediğinde, onların kullandığı araçlardan mahrum kaldığında ve onların başkalarıyla kurdukları işbirliklerin dışına itildiğinde "güvensizlik" üzerinden politikalar üretmesi kaçınılmaz olmaktadır. Özetle, küresel sistemin parçası olmadığı sürece devlet, sistemdeki varlığı konusunda telaşa düşmekte ve gittikçe de kurulmuş işbirliği süreçlerinin parçası olmanın ya da yeni işbirlikleri üretmenin maliyeti artmaktadır.

Küresel düzeyde oyuncular arasındaki yatay etkileşim ve karşılıklılık ilişkileri başlıca dört değişken üzerine oturmaktadır: Bunlardan ilki, iletişimdir. İletişim inanç, düşünce ve doktrinlere ilişkin alana işaret eder. Çok kanallı, çok yönlü ve hükümetler dışı özelliği giderek artan bir bilgi alış-veriş düzeyidir. İkincisi, fiziksel nesnelerin alış-verişine, hareketliliğine karşılık gelen ulaşımdır. Üçüncü değişken, mali serbesti ve hareketliliği ifade eden finans alanıdır. Son alan ise, kişilerin hareketliliği anlamına gelen seyahattir.

Sözkonusu dört değişkenin sistemdeki her oyuncu arasında benzer biçimde gelişmediği, hatta farklılıkları artıracak bir dengesizlik yarattığı açıktır. Bununla birlikte, farklılıkları ve dengesizlikleri gidermenin yolu yine küreselleşmenin sözkonusu özelliklerinin kullanılmasından geçmektedir. Toplumsal kanı ve algıların değişmesinde ve "ötekileştirme" sürecinin bertaraf edilmesinde küreselleşmenin sağladığı olanaklar da mevcuttur. Küreselleşme, oyuncuları çevreye ve birbirlerine bağımlı duruma getirmekte, bu karşılıklı bağımlılık devletlerin klasik hareket yeteneklerini sınırlamakta ve çoğu zaman da çatışmacı politikalar üretmelerinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Toplumsal kanı ve algılamaların pozitif yönde değişmesi halinde de devletler, toplam kazanç yerine nispi kazanç hesabı yapmak zorunda kalmaktadır. Bu durumda, "devletin öncelikli konusu" kavramının yerini, "toplumun öncelikli gereksinimleri" almaktadır. Nispi kazanç hesabı, diğer devlet ya da toplumun talebini anlayabilmek için işbirliği kanallarını zorunlu kılmakta, işbirliği arttıkça ve farklı oyuncular arasında yaygınlaştıkça bunu bozmanın maliyeti yükselmekte ve sonuçta askeri güç kullanımının siyasal ve ekonomik yaptırım olasılığını da azaltmaktadır.

Yukarıdaki anlatıma dayanarak sözkonusu koşulların *Kantien* anlamda ebedi küresel barış sağlayacağı sonucu çıkarılmamalıdır. Olsa olsa uluslararası çoğulculuğu teşvik edecek kollektif davranışların yaygınlaşmasına hizmet edebilir. Kollektivite işbirliği zeminlerini gerektirir, ancak kesinlikle çatışma formunu da barındırır. Dolayısıyla küreselleşmenin getirdiği karşılıklı bağımlılık, uzlaşma-çatışma ilişkisiyle devinmektedir ve bu haliyle de mutlaka "güvenlik" olgusunu barındırır.

Karşılıklılık İlişkileri ve Güvenlik

Küreselleşmenin devletleri dış çevreye ve diğer oyuncularla kurduğu ilişkilere daha bağımlı hale getirmiş olması, güvenlik olgusunun da doğrudan bu çerçevede içinde ele alınmasını gerektirmektedir. Devletin sadece güç ve kapasitesini artırdığında daha güvende olacağına ilişkin yaklaşımı savunmak mutlak sonuçlar vermemektedir. Güç ve kapasite artırımı, caydırıcı bir özellik olarak varlığını korumakla birlikte güvenlik sağlamada yeterli olmamakta, hatta bazı durumlarda o devleti hedef haline bile getirebilmektedir. Dolayısıyla devletin güç-kapasitesini artırması kendi başına pozitif bir etki yaratmamakta, bunların ancak bir güvenlik üretimine girdi oluşturması sonuç vermektedir.

Denebilir ki, tüm çatışmalar ve savaşlar daha güvenli, daha adil ya da daha "iyi" bir dünya yaratma adına yaşanmış, kıt kaynakların denetimini kim elinde tutmaya çabalayacak olsa, bunu dünyanın yararı adına yaptığını savunmuştur. Doğaldır ki geniş kapsamlı savaşlar, güç ve kapasitenin bir oyuncudan diğerine geçmesini sağlayacak en keskin, en belirsiz ve en maliyetli seçimdir. Oyuncuların karşılıklı bağımlılığı arttıkça, güç ve kapasitenin birinden diğerine geçişini sıcak çatışmaya varan yollarla gerçekleştirmeye kalkmak ise, genel olarak "karşılıklı mahvolma"yı hazırlamaktadır. Dolayısıyla güvenlik olgusu da, tıpkı savaş olgusu gibi artık devletin kendi başına alacağı önlemleri, devletin sadece kendine ilişkin çıkarlarının bir uzantısı ya da düşman algılarını ifade edilen bir kavram olmaktan çıkmıştır. Sistemin en azından bir kısmı bile güvenli olmadığında, devletlerin kendi güvenliklerinden, hele ki toplumsal güvenliklerinden söz etmeleri olanaklı değildir. Üstelik güvenlik bozucu unsurlar da sadece devletler arası şiddet kullanımından kaynaklanmamaktadır. Bu durumda, devletin güvenlik önlemleri sadece diğer devletlere karşı gösterdiği güç performansına değil, çevrede ürettiği toplumsal güvenlik performansına bağlı olmaktadır. Çevrede güvenlik üretebilmek de, çeşitli düzeylerde karşılıklılıklar oluşmasıyla mümkündür. Ancak hatırlatmak gerekir ki karşılıklı ilişkilerinden pozitif sonuçlar elde eden oyuncular, ilişkileri koruma yönünde güvenlik önlemleri alırlarken, bu ilişkilerden negatif etkilenen oyuncular, varolan ilişkileri ters-yüz etmeyi öngören güvenlik

önlemlerine başvururlar. Bu durumda her seferinde yeniden “biz” ve “öteki” oluşmakta ve yeni çatışmalar yaşanmaktadır. Dolayısıyla çevreye güvenlik üretmek, hem simetrik hem de asimetrik karşılıklı bağımlılıkları ve bunların negatif etkilerinin pozitive çevrilmesini ifade etmektedir.

Kendi toplumsal birimlerinin taleplerine ve dış çevreye giderek daha bağımlı hale gelen devlet politikaları, klasik düşman ve tehdit tanımlarından uzaklaşmaktadır. Doğal çevrenin bozulması, uluslararası göç hareketleri, AIDS gibi salgın hastalıklar, uluslararası terörizm, tanımlı bir otorite altında bulunmayan silahlar, küresel ekonomik krizler gibi doğrudan bireyleri hedef alan bir dizi olgu, “devlet güvenliği” kavramının yerini “toplumlar ve bireylerin güvenliği” kavramının almasına yol açmıştır.² Bu haliyle de güvenlik statik değil, dinamik bir anlam kazanmıştır. Güvenliğin dinamik içeriği, toplumsal yapılarıdaki değişimlerle doğrudan ilintilidir. Toplumların yatay ve dikey karşılıklı ilişkileri, değişimlerin hızını arttırmakta, bu da güvenlik olgularının karşılıklılık içinde yeniden geliştirilmesine yol açmaktadır. Küresel düzeydeki her olgu ve olayın şu ya da bu biçimde hemen her oyuncuyu etkilediği düşünüldüğünde, güvenlikle ilgili politikaların da bundan bağımsız olacağı ileri sürülemez. Bir toplumun ya da bireyin güvenliği, diğer toplumun ya da bireyin güvenliği ile yakından ve doğrudan ilintili durumdadır. Güvenlik; diğer toplum, birey ya da devlete rağmen (karşın) alınan önlemleri değil, onları gözönüne alarak üretilen geniş spektrumlu politikalar içermektedir.

Özetlemek gerekirse, karşılıklılık ilişkileri içinde gelişen güvenlik kavramının özelliklerinin şunlar olduğu söylenebilir: İç güvenlik ile dış güvenlik arasındaki ayırım büyük ölçüde ortadan kalkmıştır ve güvenlik toprakların savunulmasının çok ötesinde anlamlar kazanmıştır. Devletin güvenliği toplumun ve bireyin güvenliği ile eş anlamlı hale gelmiş ve güç, yıkma kapasitesi ile değil yeniden yapılandırma kapasitesiyle ölçülür olmuştur. Küresel sistemin getirmiş olduğu karşılıklı bağımlılık ilişkileri, toplumlar arasındaki etkileşimler sonucunda sürekli değişen taleplere yol açmaktadır. Güvenlik de, bu taleplerin karşılanması, yönlendirilmesi ya da bertaraf edilmesi bakımlarından oyuncuların tümü ile karşılıklılık ilişkileri kurulmasını sağlayan dinamik bir süreç anlamına gelmektedir.

Küreselleşmenin getirdiği karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin, mutlaka ve her koşulda işbirliği süreçlerini teşvik edeceğini söylemek zordur. Oyuncular arasında benzer yaşam biçimlerinin, benzer fiziksel ve zihinsel üretim ama daha çok tüketim kalıplarının oluşmasını öngören tüm gelişmeler aynı zamanda benzerlikler dışında kalmayı isteyecek davranış

---

² Ian Clark, *Globalization and International Relations Theory*, Oxford, Oxford University Press, 1999, s. 110-111.

biçimlerini de hazırlamaktadır. Küreselleşme de doğal olarak, partikülarizmi, ayırışmayı ve farklılaşmayı teşvik etmekte, sistemin işleyişine karşı yeni dirençler, yeni karşıtlıklar üretmektedir. Üstelik, bu ikili süreçte oyuncular benzer araçlar kullanmaktadır. Bu durumda küreselleşme olgusunun içkin çelişkileri yeni ayırışma, farklılaşma ve bölünmelerin daha hızlı ve yaygın bir biçimde yaşanmasına yol açmaktadır. Farklılıklar, yeni kimlik krizleri yaratmakta, üstelik bu kimlik krizleri askeri bakımlardan da desteklendiğinde ortaya yeniden sıcak çatışmalar çıkmaktadır.

Söz konusu döngüyü değişmez bir gerçeklik gibi kabul etmenin sonucu, dünyada her gün daha fazla insanın savaş, kıtlık, açlık, hastalık vs nedeniyle ölmesine yol açmakta, üstelik bu durum "benim yaşamam için birilerinin ölmesi gerekir" anlayışının sürdürülmesine de izin vermemektedir; çünkü artık herkes her yerde farklı dozlarda da olsa, olup bitenlerin uzağında kalamamakta, her türlü istikrarsızlık istikrarlı alanlarda bumerang etkisi yaratmaktadır. Dolayısıyla güvenlik, oyuncuların kendi önlemlerini diğerleri ile karşılıklı hale getirmediikleri sürece söz konusu bile edilemeyecek bir kavramdır.

Kararlıcıların tehditleri bertaraf etmek için diğer devletlerle ve çeşitli toplumsal katmanlarla karşılıklı ilişki içinde bulunmaları "vatandaşlık", "toplumsal aidiyet" ve "değerler sistemi" türünden konuları yeniden yapılandıracak süreçlere dahil olmaları anlamına gelmektedir.

Karşılıklılık ilişkilerinin güvenlik olgusuyla ilintilendirildiği bu türden bazı durumlar "güvenlik topluluğu" olarak adlandırılmaktadır. Tıpkı savaşan Almanya ile Fransa'nın hemen savaş sonrasında bir araya gelerek bir güvenlik topluluğu oluşturmaları ve bu ülke vatandaşlarının bir gün aynı para birimini kullanır hale gelmeleri; Almanya'nın işgal ettiği Polonya ile AB içinde birlikte karar üretir olması ya da çok yakın bir geçmişte birbirlerini kıyasıya öldüren Hırvatlarla Boşnakların birlikte AB'ye katılım için uğraşıyor olmalarındaki gibi örnekler, bu çerçevede ele alınabilir. Güvenlik Topululuğu, geniş ve zaman-mekan koşullarına göre içeriği değişen bir kavram olmakla birlikte, esas olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden savaş yaşanmaması arayışlarının bir uzantısı olarak doğmuştur.

Karşılıklılık-Güvenlik Bağıntısı Modeli: *Deutschien* "Güvenlik Topluluğu"

İletişim Kuramı ile tanınan plüralist ve trans-aksiyonist Karl W. Deutsch, yaklaşımlarını İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki kutuplu ortamında geliştirmiş ve küresel sistemin değil, savaş sonrası koşullarının dinamikleri üzerine çalışmıştır. Yaklaşımlarında öncelikle Batı Avrupa'yı, ardından

Kuzey Amerika'yı ve bu iki bölgenin karşılıklı ilişkilerinin yeniden düzenlenmesini irdelemiştir. Yeni savaflara engel olunması için Batı dünyasının kendi arasındaki uyumu üzerine çalışan Deutsch, gelişmiş batı toplumları arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkilerini çalışmalarının merkezine oturtmuş, ancak farklı sosyo-ekonomik düzeyde ve kültürdeki toplumlarla olan ilişkileri çalışmalarına çok da dahil etmemiştir.

Karl W. Deutsch'un çalışmalarının birbirine bağlı iki ana kategoride değerlendirilmesi olanaklıdır. Bunlardan birincisi, ilk olarak 1953 yılında yayınlanmış "Milliyetçilik ve Sosyal İletişim"³ başlıklı kitabıyla ele almaya başladığı toplumsal iletişimin önemi üzerine yaptığı çalışmalardır. Çalışmanın 8. bölümünde toplumsal gelişmenin tarihsel süreçlerinde toplumsal birimlerin hareketliliğinin (*mobilisation*) çok önemli işlevi olduğu ve bunda da toplumlar arasındaki iletişimin kilit rol oynadığı ileri sürülmektedir. "Siyasal Topluluk ve Kuzey Atlantik Alanı: Tarihsel Deneyimler Işığında Uluslararası Örgütler"⁴ başlıklı kitapla ifade bulan ikinci kategorideki çalışmalarında ise, öncelikle trans-aksiyon⁵ üzerinde durmuştur. Savaflara engel olunması amacıyla güvenlik topluluğu oluşturulması düşüncesinde yoğunlaşan Deutsch, Avrupa Topluluğu ya da Trans-atlantik Topluluğu türünden bir siyasal topluluk kurulmasının, savaş olasılıklarını azaltacağını savunmuştur.

İkinci kategorideki eserler, uluslararası yapının sistemli bir biçimde ele alındığı çalışmalardır. Her ne kadar realizmin güçler dengesi ve caydırıcılık anlayışını reddetse de, realizmden izler taşıyan bununla birlikte idealizme göndermeler yapan çalışmalarında davranışsal bir yöntem izlemiştir. Deutsch, uluslararası sistemi anarşik ve aktörleri devlet olarak görerek realist, analiz birimi olarak sistemi alarak davranışsal, barış amacı bulunması ve bu amaç uğruna da ittifak kurulmasını gerekli görmesi bakımından da idealist önermeler taşımaktadır. Deutsch, 1960'ların sonlarındaki çalışmasında⁶, toplumun her düzeyinde geliştirilen iletişimin toplumsal homojeniteye katkıda bulunmayacağı savını uluslararası alanda da tartışmıştır. Bu açıdan Deutsch, bütünleşmeyi çatışmacı ve kaotik uluslararası sistemde nihai bir kurtuluş durumu olarak kabul etmektedir.

³ K. W. Deutsch, *Nationalism and Social Communication*, 2nd Ed., Cambridge, MIT Press, 1966.

⁴ Karl W. Deutsch, S.A. Burrell, R.A. Kann, L.M. Lichterman, M. Lindgren, at al., *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in Light of Historical Experience*, Princeton, Princeton University Press, 1957.

⁵ Sözcüğün Türkçeye çeviriminde sorunlar bulunmakla birlikte, 'sınır aşan hareketlilik' olarak anlaşılması olanaklıdır.

⁶ Karl W. Deutsch, *The Analysis of International Relations*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, N.J., 1968.

Deutsch, siyasal bir topluluk öngördüyse de ekonomik ve kültürel faktörleri öne çıkaran çalışmalar yapmıştır. Yazara göre siyasal birlik, dünya barışı bakımından son aşamayı ifade etmeyebilir. Aslolan, üretgenlik karşıtı, yerel otoriteleri zayıflatan, iç çekişmeleri çözemeyen ve toplumsal ayrışma yaratan mekanizmaların kurulmasına engel olmaktır. Söz konusu mekanizma ise, toplumsal oйдаşmanın (paylaşılan değer ve duygular, ortak çıkarlar, karşılıklı saygı) sağlanarak sosyal bağlılık-birleşme (*cohesion*) oluşturulmasına bağlıdır. Bu haliyle Deutsch, aşağıdan yukarıya doğru (*bottom-up*) evrilen bir bütünleşme anlayışına sahip gözükmektedir. Kollektif oйдаşma, devlet ile toplum arasında sıkı bir bağ oluşturacak ortak bir moral yaratır, yasalarla davranışları koordineli hale getirir ve devlet de güç kullanma yöntemlerine ihtiyaç duymaz hale gelir. Deutsch yaklaşımında toplumsal oйдаşma sağlayacak en önemli araç, sürekli ve müdahalesiz iletişim kanallarının varlığı olarak gösterilmektedir. İletişim toplumla devlet arasında kesintisiz biçimde sürdürüldüğünde, bu bir geri besleme mekanizması oluşturacak ve barış topluluğu ancak bu yolla kurulabilecektir.

Deutsch, devletle toplum arasında öngördüğü düzeneği, uluslararası alanda da işlemektedir. Toplumsal iletişim, bir devletin sınırları içindeki toplumla sınırlı olmadığından, sınıraşkın iletişimleri ve hareketlilikleri de içermektedir. Farklı devletlerdeki toplumlar arasında kurulacak iletişim olanakları, tıpkı aynı ulus içinde olduğu türden bir oйдаşma etkisi yaratacak ve sınıraşkın kurumlaşmaların oluşmasını teşvik edecektir (trans-aksiyon).

Haberleşme/iletişim yaklaşımına göre uluslararası toplumun birlik haline getirilmesi önemlidir. Bu birlik, ancak güçlü bir iletişim ve ulaşım mekanizması ile olanaklı olabilir. Ticaret, posta ya da turizm gibi her türlü faaliyet, eşit biçimde bütünleştirici bir işleve sahiptir. Ancak, ne tür bir bütünleşmeden söz edildiğinin altı çizilmelidir. Karl Deutsch, tam bu noktada yüksek düzeyde kurumlaşma yoluyla oluşmuş bir birliğin bütünleşmesinden söz etmektedir. Bu türden bir birlik oluşturmak da, "güvenlik topluluğu" kurulmasına hizmet etmektedir.⁷

Deutschien anlayışa göre devletler, karşılıklı faaliyetlerini arttırarak ortak bir sorumluluk geliştirirler. Bu sorumluluk, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasına ilişkin bir sorumluluktur. Devletler, egemenlik haklarını ve değerlerini bu sorumluluk doğrultusunda kombine ederler. Değer ve çıkarların kombine edilmesi, ilişki içine giren devletlerin birbirlerine karşı bağlarını güçlendirir. Bu doğrultuda haberleşme kuramına göre "bütünleşme, iki siyasal ünitenin belirli bir ortak amaç çerçevesinde

---

⁷ Ibid., s. 92.

olabildiğince yeni ve ortak bir siyasal üniteye geçiş süreçleri"⁸ olarak tanımlanmaktadır.

Gerek ortak sorumluluk oluştururken gerek bu sorumluluğu sürdürürken, devletlerin birbirlerinin değer, tutum ve çıkarlarından haberdar olmaları gerekmektedir. Birbirleri ile iletişim kurmamış toplumların ortak değer sistemleri oluşturmaları olanaksız görülmektedir. Deutsch, 19. yüzyılda kurulmuş olan Alman Gümrük Birliği'nin (*Zollverein*) başarısını, tüm Alman devletçikleri arasında yaygın bir demiryolu kurulmuş olmasına bağlamaktadır. Bununla birlikte, haberleşme kuramında ulusal alan ile uluslararası alanın birbirlerinden ayrı ele alındığı hatırlatılmalıdır.

Görüldüğü gibi, haberleşme/iletişim kuramının uygulamadaki karşılığı "Güvenlik Topluluğu" olarak tanımlanmaktadır.

K.W. Deutsch'a göre güvenlik topluluğu, halk gruplarının bütünleştiği, topluluk duygusunun geliştiği ve kurumsal faaliyetlerin karşılıklı olarak birbirlerine açık tutulduğu topluluktur.⁹ Karşılıklı sempati ve bağlılık, diğer bir ifadeyle "biz" duyguları gelişir ve bu yolla çıkarların ve taleplerin ortaklaşmasına, devlet davranışlarının benzemesine yol açan bir gelişme olur.¹⁰

Yaklaşımına göre iki tür güvenlik topluluğu bulunmaktadır: Bunlardan birincisi, birbirlerinden formel olarak ayrı olan parçaların ortak kurumlar altında bir karışım oluşturdukları güvenlik topluluğudur (amalgam güvenlik topluluğu). İkinci tür güvenlik topluluğu ise, farklı kimlik ve hükümetleri bulunan devletlerin bir üst otorite altında biraraya geldikleri güvenlik topluluğudur. (plüralistik güvenlik topluluğu)¹¹ Buna göre birincisi tek bir hükümet tarafından kurulan topluluğu, ikincisi ise birden fazla egemen hükümet tarafından kurulan işbirliğini ifade etmektedir.

Deutschien anlayış, plüralistik güvenlik topluluğunun karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin doğasına uygunluğu bakımından amalgam güvenlik topluluğundan daha uzun ömürlü olacağını savunmakta, ancak biraraya gelecek oyuncularda bazı koşulların bulunması gerektiğinde de ısrar etmektedir. Buna göre, plüralistik güvenlik topluluğunun oluşabilmesi için öncelikle, bileşenlerin kolektif değer yaratma kapasitelerinin bulunması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, öyle karşılıklı ilişkiler kurulmalıdır ki, bundan kolektif kimlik oluşsun. İkinci koşul, bileşenlerin şiddet içeren araçlar yerine siyasal araçları kullanma kapasitelerinin varolmasıdır. Bu

⁸ Karl W. Deutsch, *Tides Among Nations*, New York, TFP, 1979, s.181.

⁹ Karl W. Deutsch s. 5.

¹⁰ *Ibid.*, s. 6.

¹¹ Karl W. Deutsch, *The Analysis of International Relations*, s. 193-195.

kapasite, kurulan karşılıklı ilişkilerin sosyal süreçler, kurum ve yapılar üzerinde pozitif etkiler yaratacak biçimde düzenlenmesini gerektirmektedir. Son koşul ise, bileşenlerin birbirlerinin siyasal, ekonomik ve sosyal davranışlarını önceden tahmin edebilecek olanak ve yeteneklere sahip olmalarıdır. Devletlerin birbirlerinin davranışlarını önceden tahmin edebilir duruma gelmeleri, genel olarak negatif bir anlam içerir. Burada kastedilen kapasite, farklı hedefleri bulunan devletlerin bir zorlama olmaksızın, kolektif amaç adına birbirlerini bilgilendirme kanallarını kendiliklerinden açık tutmalarıdır.

Tanım ve ileri sürülen koşullar göstermektedir ki, *Deutschien* güvenlik topluluğu, aralarında daha önceden kurulmuş haberleşme-iletişim bağları bulunan, diğer bir ifadeyle zaten çeşitli düzeylerde ilişkiler sürdüren ve benzer değerler çerçevesinde evrilen toplumların hükümetleri arasında kurulabilmektedir.¹² Güvenlik topluluğu, toplumlar arasında yeni bir topluluk duygusunun oluşturulması süreci biçiminde ele alınmaktadır. Dolayısıyla devletler arasındaki iletişim düzeyiyle topluluk duygusu arasında doğru bir orantı kurulmaktadır. Barış içinde yaşamının koşulu olarak da gösterilen topluluk duygusu, yaygın ve etkin kurumlar aracılığı ile yaygınlaştırılabilir olarak kabul edilmektedir.¹³

***Deutschien* Güvenlik Topluluğunun Eleştirisi¹⁴**

K.W.Deutsh'un geliştirmiş olduğu güvenlik topluluğu yaklaşımı, günümüzdeki güvenlik sorunlarına yanıt aranması bakımından son derece önemli bir işleve sahiptir. Deutsch'un yaklaşımının günümüze sağladığı katkılar, birkaç başlıkta ele alınabilir:

Bunlardan birincisi, bütünleşme kuramlarına ve plüralizm, liberal kurumsalcılık, transnasyonalizm ve konstrüktivizm gibi çok sayıdaki uluslararası ilişkiler yaklaşımına yaptığı katkıdır. Özellikle Avrupa Birliği örneğinden yola çıkan bütünleşme çalışmaları içinde son derece önemli bir işleve sahiptir. İşlevselci ve yeni işlevselci yaklaşımların eksiklerinin tamamlanmasına hizmet eden iletişim/haberleşme kuramı ile güvenlik topluluğu anlayışı, federalizm, konfederalizm ve kısmi federalizm gibi

¹² Karl W. Deutsch, "Communication Theory and Political Integration", P.C. Jacob, J.V. Toscano, *The Integration of Political Communities*, Philadelphia, J.P. Lippencott and Co., 1964.

¹³ Juliet Lodge, "Integration Theory, Decision-Making and Institutions in the European Community", Juliet Lodge ed., *The European Community*, London, Frances Pinter Pub., 1983, s.7.

¹⁴ K. Deutsch'un yaklaşımlarının günümüz "güvenlik topluluğu" arayışları bakımından yaptığı olumlu katkılar için bkz. Emanuel Adler, Micheal Barnett, *Security Community*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, passim. Yaklaşımın, günümüzdeki Doğu-Batı, Müslüman-Hıristiyan vs. türünden "biz" ve "öteki" ayrımlarını ortadan kaldıramayan yönlerine yönelik eleştiriler ise, yaygın bir akademik tartışma haline gelmemiştir.

bütünleşme modellerinin açıklanması sırasında da uygun bir zemin hazırlamaktadır.

İkinci katkı, Deutsch'un uluslararası ilişkiler çalışmalarında "halklar arasındaki duygusal ilişkiler" konusuna dikkat çekmiş olmasıdır. Genel olarak toplumların birbirleri hakkında sahip oldukları negatif önyargıların dış politikada çatışmacı ilişkileri, pozitif önyargıların da barışçıl ilişkileri teşvik edici sonuçları bulunduğu ileri sürülebilir. Bu çerçevede iletişim, sosyal ve kurumsal bir eklemlenme (*linkage*) yaratarak işlevsel sonuçlar ortaya koyabilmekte, hükümetlerin ve toplumsal birimlerin birbirlerini yeniden tanımlamalarına yol açan bir öğrenme süreci oluşabilmektedir.

Üçüncü katkı, ulusal çıkar kavramının halklar ile hükümet ilişkisi içinde yeniden oluşan bir içeriğe sahip olarak düşünülmesi noktasında ortaya çıkmaktadır.

Bir diğer katkı, "plüralistik güvenlik topluluğu" tanımından hareketle ortaya çıkmaktadır. Toplumsal birimler ile hükümetin, ve bunların da diğer toplumsal birim ve hükümetlerle kurdukları ilişkiler, büyük ölçüde karar alma süreçlerinin demokratikleşmesine karşılık gelmektedir. Bu haliyle güvenlik topluluğu, bireysellik ile kolektiviteleri birarada bulundurabilen topluluktur, demokrasi de ortak değerler sisteminin, barışın ve topluluğun kendini ifade biçiminin göstergesidir.

Tüm bu özelliklerine rağmen öncelikle belirtmek gerekir ki, Deutsch'un yaklaşımı metodolojik bazı sorunlar taşımaktadır. Gerek iletişim/haberleşme kuramı gerek güvenlik topluluğu yaklaşımı, bölgesel bütünleşme, uluslararası örgüt ve rejim kuramları ya da uluslararası karşılıklı bağımlılık tezleri olmaksızın açıklanamamaktadır. Yaklaşımın açıklayıcı olabilmesi diğer yaklaşım ve kuramların kullanımını gerektirmekte; ancak bu yolla nedensellik bağıntısı kurulabilmektedir.

Demokrasi, karşılıklı bağımlılık ve uluslararası örgütlenme üzerine geliştirdiği düşünce sisteminin alt yapısını, esas olarak Kant'ın "Nihai Barış" anlayışı oluşturmaktadır. Güvenlik topluluğu, toplumsal birimler ya da devletler arasında çatışma olmamasının garantisi olarak sunulmakta ve tüm önermeler bu deterministik anlayış çerçevesinde işlenmektedir. Ayrıca, ancak aralarında o sırada çatışma bulunmayan toplumsal birimlerin bir güvenlik topluluğu oluşturabileceği ileri sürülmektedir. Dolayısıyla, o sırada çatışan toplumlar gözardı edilmektedir. Bir topluluğun güvenlik topluluğu olması için, içindeki birimlerin normlarının, davranış biçimlerinin ve algılarının birbirlerine yakın olması beklenmekte ve demokratik devletler birbirleriyle savaşmazlar anlayışına gönderme yapılmaktadır.

Deutsch'ta görülen determinizm, yaklaşımın eleştirilmesinin temel nedenini oluşturmaktadır. Örneğin, toplum ile topluluk arasındaki tanımsal farklılıklar sosyolojinin konusuna girmekle birlikte, küçük bir hatırlatma yapılmasında yarar vardır. Topluluk (*community*) ortak aidiyet, ortak gelecek duygu ve algılamalarının bulunduğu sözleşmesiz ilişkileri ifade etmektedir. Toplum ise, yarı-sözleşmeye dayalı sorumluluk, işbölümü, ortak çıkar ilişkilerine karşılık gelir. *Deutschien* anlayış, topluluktan söz etmekte ve bu haliyle de kendiliğinden gelişecek bir topluluklaşma sürecine, eğer kendiliğinden gelişmezse kurumlar yoluyla bunun sağlanabileceğine, dolayısıyla karşıt düşünce ve algıların oluşmayacağına ilişkin önyargılar barındırmaktadır. İletişim kanallarının karşılıklılığının, toplumlar arasındaki algıları pozitif yönde etkileyeceği ve bunun da barış adına kolektif topluluk duygusunu geliştireceği ileri sürülmekte, bunun dışındaki olasılıklar tartışılmamaktadır. Batı Avrupa ile Kuzey Amerika'yı çalışma alanı olarak seçen Deutsch, önerdiği modelin adına plüralistik topluluk dese de daha çok bir mono-kültürel yapı önermiştir.

Karşılıklı ilişkilerin gelişmesinin sosyolojik sonuçları her koşulda kolektif güvenlik topluluğu yaratmaya hizmet edecek biçimde olmayabilir. Toplumsal birimlerin birbirlerine daha fazla benzer hale gelmelerini teşvik eden süreçler, devlet ideolojilerinin, çeşitli dini ve etnik grupların yaşam biçimlerinin, farklı sosyal kesimlerin farklı algı ve davranış biçimlerinin harekete geçmesi yolunda etkiler doğurabilir. Küreselleşmenin bölgeselleşmeyi, bölgeselleşmenin partikularizmi ortaya çıkarmış olması gibi, farklılıkların vurgulanması önem kazanabilir.

Güvenlik topluluğunun kendi içinde karşıtlıklar üretmesine küreselleşmenin simgesi olan Mc Donald's'a karşı Fransa'nın geleneksel "café"lerine hayatta kalmaları için devlet desteği sağlaması; kişilerin kendini Fransız yerine Katalan, İspanyol yerine Bask, İngiliz yerine Gal olarak tanımlar hale gelmesi; Fransız vatandaşlığı yerine kimliğini Musevi topluluğu içinde görüp, bu kimliğe karşı ayrımcılık yapıldığını savunup İsrail'e göç edilebilmesi, başörtüsü ya da haç kullananlar arasında okullarda sorunlar yaşanmasına kadar bir çok farklı örnek bulunması mümkündür. Bu gelişmelerin en somut karşılığını, bir güvenlik topluluğu esasına göre oluşmuş Avrupa Birliği'nde giderek daha milliyetçi ya da partikularist partilerin oylarının artmasında bulmak olanaklıdır. Homojenleştirici politikaların üretildiği alanlarda toplumlar, kendilerini ifade edecek alt topluluklara, bölgelere, etnik, dinsel ya da dilsel kimliklerine sığınmakta ve bunlar arasındaki gerilimlerin artması da kaçınılmaz olmaktadır.

Güvenlik topluluğunun uluslararası sistemin bütününde de karşıtlıklar yaratması ya da varolan karşıtlıkları keskinleştirmesi mümkündür. Deutsch'un çalışmalarında benzer sosyo-kültürel özellikteki toplumların

çatışmamasının yolları aranmaktadır. Bu çerçevede iki temel sorunsal ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, çatışmaların doğası gereği "elde etme" ve "elde tutma" koşullarından çıkıyor olmasıyla ilgilidir. Uluslararası sistemde devletler arası rekabet kaçınılmazdır. Deutsch, bu rekabetin nispi kazanç davranışları içinde düzenlenebileceğini ileri sürmekte, ancak bunun hangi tür uluslararası sistemde, diğer bir ifadeyle hangi küresel dinamiklerin etkisinde gelişebileceğini tartışmamaktadır. Uluslararası sistem çatışmacı eğilimleri barındırdığında, devletlerin davranışları bu anarşik ortama göre şekillenmekte ve nispi kazanç anlayışının mutlak kazanç anlayışına kaymasına yol açmaktadır. Irak olaylarında görüldüğü gibi bu tür durumlarda kollektif kimlik gözardı edilmekte, "güç" politikası demokrasiyi unutturmaktadır.

İkincisi ise, kendi içinde bir kollektivite duygusu oluşturan bir topluluğun, aynı zamanda dışsal tehdit olarak algılanan bir "öteki" üzerinden hareket etmesidir. Deutsch'un yaklaşımlarında dışsal tehdidin ne türden bir değişken olduğu açıkla kazanmamaktadır. Yaklaşım, daha çok uluslararası sistemde etkili olan büyük güçlerin aşırı rekabetinin çatışmacı sonuçlara yol açmamasının yollarını aramış, diğer bir ifadeyle benzer güçler arasındaki çatışmanın karşılıklı mahvolmayı hazırlayacağını savunmuştur. Dünya savaşları deneyimi bu görüşü bir çok bakımdan haklı kılmaktadır. Ancak, yaklaşım aynı zamanda ekonomik liberalizmi de savunduğundan ve liberalizmin özündeki rekabetin de belirli durumlarda çatışmaya yol açtığı bilindiğinden, büyük güçlerin doğası gereği çatışmacı rekabete girecekleri de ileri sürülebilir. Benzer sosyo ekonomik yapıda ve güçte olan devletlerin, toplumların ya da grupların ancak tümünü tehdit eden dışsal bir gelişme karşısında güvenlik topluluğu ihtiyacı ortaya çıkar. Diğer bir ifadeyle, tehdit tanımlanmadığı sürece, kollektif güvenlik sağlamaya yönelik bir gereksinmenin ortaya çıkması pek mümkün değildir. Güvenlik, sadece içsel değişkenlere göre bir ortak algı oluşmasına hizmet etmemekte, mutlaka "biz"i bir araya gelmeye mecbur eden bir "düşman"a ihtiyaç duyulmaktadır.

Yeniden Güvenlik Topluluğu: Farklılar ve Farklılıklar Arası Transaksiyon (*Inter-diversities Transaction*)

Soğuk Savaş döneminde güvenlik, askeri saldırı, yabancı işgali, taktik ya da stratejik füze tehlikesi ve kitle imha silahlarından korunma (*hard security*) biçiminde algılanıp tanımlanmış, toplumsal mekanizmaların hemen bütünü de buna göre yapılandırılmıştı. Oysa güvenlik, askeri kapasiteye bağlı bir olgu olmakla birlikte sadece bu düzlemde açıklanması mümkün olmayan bir içeriğe sahiptir. Siyasi baskı, açlık, çevresel kirlenme, sosyal ve siyasal parçalanmalar, çeşitli biçimlerdeki insanlık dramları, göçler, kitle imha silahlarının giderilemez etkileri gibi konulardan korunma ve bunlar

karşısında toplumsal düzeyde güvende olma (*soft security*)¹⁵, güvenliğin özünü oluşturmakta; bu haliyle de güvenlik topluluğu diplomatik, kurumsal, siyasal, sosyal, ekonomik ve askeri düzenlemelerin bir çıktısı olmaktadır.

Askeri güvenlik önlemleri, tanımı ve işlevi gereği, toplumsal ve küresel güvenlik önlemleri hiyerarşisinin en üstünde yer almaktadır. Askeri güvenliğin güvenlik önlemleri hiyerarşisindeki yerinin aşağılara kaydığı hemen her durumda, toplumsal güvenlik önlemlerinin işleyiş dengeleri bozulmakta ve bu durumda da güvensiz ortamlar çoğalmaktadır. Sonuçta, güvensiz çevrelerin ortaya çıkmasına yol açan temel sorunları çözümlenmeye kalkışmak yerine, bu sorunları konsolide edip çatışmaların çatışma araçlarıyla durulmaya çabalanması söz konusu olmaktadır. Oysa toplumsal sorunlar barışçıl araçlarla çözümlenmeye doğru sürüklenmediğinde gerilimler artmakta, artan gerilimler diğer toplumlara, devletlere, alt-birimlere vs yönelik basınç yaratmakta ve bu basınç da şu ya da bu biçimde uygun bulduğu koşul, zaman ve yerde patlama yaratmaktadır.

Deutschien anlayışta da belirtildiği gibi güvenlik, işlevsel olarak sosyal, ekonomik ve kültürel sorunları içerir, toplumları ve bireyleri ilgilendirir. Ancak tam bu noktada hatırlatmak gerekir ki, güvenlik topluluğu sadece savaş bulunmayan bir birliklik türüne karşılık gelmemektedir. Barış, savaş kavramının karşıtını ifade etmez; sosyal adaletsizliğin, insan hakları ihlallerinin, farklı toplumların yaşam biçimlerine müdahalelerin bulunduğu hiç bir ortamda barıştan sözedilmesi olanaklı değildir.

Karl W. Deutsch'un yaklaşımını esas alan, ancak bu yaklaşımı yeniden değerlendiren açılımlar, güvenlik konusunda yukarıda değinilen perspektiften hareket etmektedir. Güvenliği bozucu olguların tek bir topluma, tek bir bölgeye ya da tek bir koşula özgü olmadığı gerçeği, tehditlerin küresel olduğu yolunda bir çıkarım sunmaktadır. Bununla birlikte, olgu ve olayların her toplumda benzer biçimde algılandığını savunmak mümkün değildir. Dolayısıyla bir oyuncunun güvenlik bozucu unsur olarak tanımladığı bir gelişme, bir diğeri için tam da güvenliğin yeniden oluşturulması içine oturtulabilmektedir. Bu durumda da karşılıklı bağımlılık, ancak tehditleri benzer biçimde algılayan oyuncular arasında kurulabilmekte, dolayısıyla çözümler de bu oyuncular arasında üretilmektedir.

Ancak görülmektedir ki, benzer tehdit algılaması bulunan toplumlar biraraya gelip bir plüralistik güvenlik topluluğu oluşturduklarında bile tehditler bertaraf edilememekte, hatta kamplaşmaları keskinleştirdiğinden

¹⁵ *Turkey's Delicate Position Between NATO and the ESDP*, SAM Papers, 1/2003, Ankara, March 2003, s. 6.

tehditlerin yıkım kapasitesinin artması gibi bir sonuca bile yol açmaktadır. Koşullar bu noktaya ulaştığında, diğer bir ifadeyle tüm önlemlere karşın toplumlar daha güvensiz koşullara sürüklendiğinde krizler artmakta, ancak bu krizler de toplumların kendilerini yeniden tanımlamalarına yol açacak kapıları aralama şansı yaratmaktadır.

Deutschien anlayışın günümüz sorunlarına yanıt vermedeki en önemli eksikliğinin benzer oyuncular arasında kurulmuş bir güvenlik topluluğu önermesi olduğu yukarıda belirtilmişti. Buradan hareketle, yeniden güvenlik topluluğundan söz edildiğinde Deutsch'un karşılıklı bağımlılık, yatay ve dikey düzlemlerdeki toplumsal iletişim, sosyo-kültürel ve ekonomik ilişki önceliği ve kurumsallaşmış eklemlenme önerilerinin benimsenmesi, ancak bunların özellikle farklı toplumlar arasında kurulmasının yolları anlaşılmaktadır. "Biz" in, "öteki" ile oluşturacağı karşılıklılık, plüralistik güvenlik topluluğu kavramının "farklılıkların çoğulculuğu"na dönüştürmeye hizmet edebilecektir. Bu türden bir gelişmenin önündeki engellerin kaldırılması mutlak biçimde güvenlik sağlamada doğaldır ki yeterli olamaz. Ancak farklı toplumlar arasında karşılıklı güven oluşturmaya yönelik ilişki simetrisi, gerilimlerin patlama yaratacak basınçlar oluşturmaya kısmen engel olabilir.

"Doğu" nun "Batı", "Kuzey" in "Güney", "iktidar" ın "toplumlar", "birey" in "diğer birey" le açılan siyasal, ekonomik, sosyal düzlemlerdeki mesafesi, tarafların birbirlerini ötekileştirmesi sürecine yol açmaktadır. Dolayısıyla çelişen taraflar arasındaki mesafenin, kapatılması değilse de, en azından gerilim üretmeyecek bir aralıkta kalmasının yollarını aramak yeni güvenlik topluluğunun esasını oluşturmaktadır. Yeni güvenlik topluluğu, farklı yaşam biçimi, talep ve beklentileri bulunan toplumlar arasında başta "karşılıklı fiziksel mücadeleye girilmeyeceği ve sorunların diğer yöntemlerle çözüleceği yolunda karşılıklı güvence verilmesi"¹⁶ anlamına gelmektedir. Yapılandırılması oldukça zor bir süreç olsa da, halklar arasında karşılıklı güven oluşturmaktan güvenlik ortamlarının yaratılması, yaratılsa da sürdürülmesi pek mümkün olmamaktadır.

Halklar arasında güven oluşması, halklar arasında işbirliği alışkanlıklarının gelişmesiyle yakından ilintilidir. Algıya dayalı subjektif değerlerin oluşması için, toplumsal yaşamın içinde gözlemlenebilir, ölçülebilir, içselleştirilebilir objektif koşulların var olması, yoksa da oluşturulması gerekir. Koşulların oluşturulması, tarafların birbirlerinin taleplerini dikkate almaları ve ilişkilerin tüm taraflara sağlayacağı yararın pozitif sonuçları bulunması ya da negatif sonuçların kısmen bertaraf

¹⁶ Emanuel Adler, Micheal Barnett, *Security Community* Cambridge,, Cambridge University Press, 1998, s.6.

olmasıyla yakından ilgilidir. Daha önce de değinildiği gibi "Biz" konusunda ısrar eden toplumlar, "öteki"nin marjinalleşmesine yol açmakta, marjinalleşen "öteki", kendini sistemde varedilemek için "biz"i hedef almakta ve taraflar birbirlerini tehdit olarak görmektedir. Bu biçimde başlayan çatışmacı mücadeleler, aslında ne "biz"im ne "öteki"nin eskisi gibi bir standardı korumasına olanak vermemektedir.

Yeniden güvenlik topluluğu anlayışı, sözkonusu taraflar arasındaki farklı stratejik tercihlerin bir kombinasyonunun yapılmasını ifade etmektedir. Bu kombinasyon, *Deutschen* anlayıştaki gibi bir mono kültürel yapı ve üst-kurumlaşmalar oluşturulmasını içermemekte, tam tersine farklılıkların birlikteliği kültürü ve alt-kurumlaşmalar (*sub-institutions*) öngörmektedir. Buna göre yeni güvenlik topluluğunun bazı özelliklerinin şu biçimde sıralanması olanaklıdır:

- Farklı toplumların benzer talepleri ya da benzer toplumların farklı talepleri değişik türdeki çatışmaların özünü oluşturduğuna göre, her halukarda mutlak kazanç sözkonusu olamayacaktır. Nisbi kazanç, benzer sosyo-ekonomik ve kültürel yapıdaki toplumlar için azami müşterek anlamına gelebilir, farklılar arasındaki bir ilişki sözkonusu olduğunda ise ancak asgari müşterekten sözedilebilir.
- Asgari müşterek, "bir güvenlik topluluğu oluşturulmasını gerektiren koşulların birlikte tanımlanmasını kapsamaktadır. Sosyal gerçekliğin yeni yorumlarının gelişimi (*developments of new interpretations of social reality*) de denen bu durum, demografik ve teknolojik değişim, küresel ekonomi, dış tehditler gibi çevresel faktörleri kapsamaktadır"¹⁷
- Önceden kurulu sistemli karşılıkları bulunmayan toplumlar arasında güvenlik topluluğu oluşturacak itici bir güce gereksinme vardır. Kurumsal ya da değil, ilişkilerin başlatılmasını ve kurgulanmasını sağlayacak güçlerin başında hükümetler bulunsalar bile, sadece hükümetlerarası girişimlerin sonuç vermediği açıktır. Varolan uluslararası örgütler, hükümetler dışı kuruluşlar, sivil toplum örgütleri gibi çok sayıdaki oyuncu, bu itici gücün parçacılarıdır.
- Farklı oyuncular arasında gelişmesi öngörülen güvenlik topluluğu, oyuncuların birbirlerine negatif etkili müdahalesini ifade etmemektedir. Amacı karşılıklı hoşgörü yaratılması ve farklı toplumsal gelişim süreçlerinde ani kırılmaların olmamasını sağlamaktır.

¹⁷ Ibid., s. 38.

- Güç, iktidar, zenginlik gibi unsurlar bakımından diğerlerine oranla görece üstün durumdaki toplumların diğer ve farklı toplumlarla kurdukları karşılıklı güç, iktidar ve zenginliklerini onlarla paylaşmaları, dolayısıyla fedakarlık yapmaları gerekecektir. Bu fedakarlık, gücün, zenginliğin ya da iktidarın başlangıçta azalmasına, ancak bir süre sonra çok daha geniş coğrafyalarda ve kalabalık yapılarla birlikte yeniden üretilerek büyütülmesini sağlayabilecektir.
- Uluslararası sistemin bütününe kapsayan bir güvenlik topluluğu önerilmediğine göre, farklı işlevsel ya da coğrafi alt sistemlerde oluşmuş güvenlik topluluklarından söz edilmektedir. Bu toplulukların birbirlerine rakip ittifak sistemlerine dönüşmesinin önünde çok fazla engel yoksa da, güvenlik topluluklarının birbirleriyle kuracakları karşılıklı bağımlılıkların kısmen yararı olabilecektir. Barışçıl ortamlar, bir güvenlik topluluğunun sadece kendi dinamikleriyle oluşmamaktadır. Dolayısıyla, farklılıkların birlikteliğinden oluşmuş çeşitli güvenlik topluluklarının da kendi aralarında karşılıklı kanallarını açık tutmaları önerilmektedir.

Sonuç Yerine

Yeni güvenlik topluluğu, küresel sistemin dinamikleriyle uyumlu biçimde yeniden değerlendirilen güvenlik olgusunun, Karl W.Deutsch'un plüralistik güvenlik topluluğu anlayışı ve iletişim kuramına uyarlanmasına karşılık gelmektedir. Buna göre, askeri ve ekonomik üstünlüğün devlet gücü olarak kullanıldığı sert güvenlik önlemleri, toplumlar arası ilişki kurma ve demokratikleşme kapasitesi olarak ele alınan yumuşak güvenlik önlemleri tarafından belirlenmektedir. Diğer bir ifadeyle güvenlik, doğrudan bir insan hakları sorunudur ve toplumların güvenlikle ilgili kapasitesinin alt yapısını da bu oluşturmaktadır.

Güvenlik sorunsalının insan hakları boyutundan okunması, bir toplumsal birimin diğerleri üzerinde, bir iktidarın halklar' üzerinde, bir bölgesel kuruluşun diğer bölgeler üzerinde ve bir devletin bir bölgede ya da sistemin bütününde hegemonya kurmasının önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Söz konusu durum, bazı küresel ve bölgesel kuruluşların güvenlik topluluğu anlayışlarını yenilemelerine ve *Deutschien* anlayışta belirtilen konuları ilke edinmelerine yol açmıştır.

Örneğin, Avrupa Birliği'nin 20-21 Haziran 2003 Selanik Zirvesi'nde Solona Belgesi diye bilinen "Daha iyi bir Dünyada daha Güvenli Avrupa"

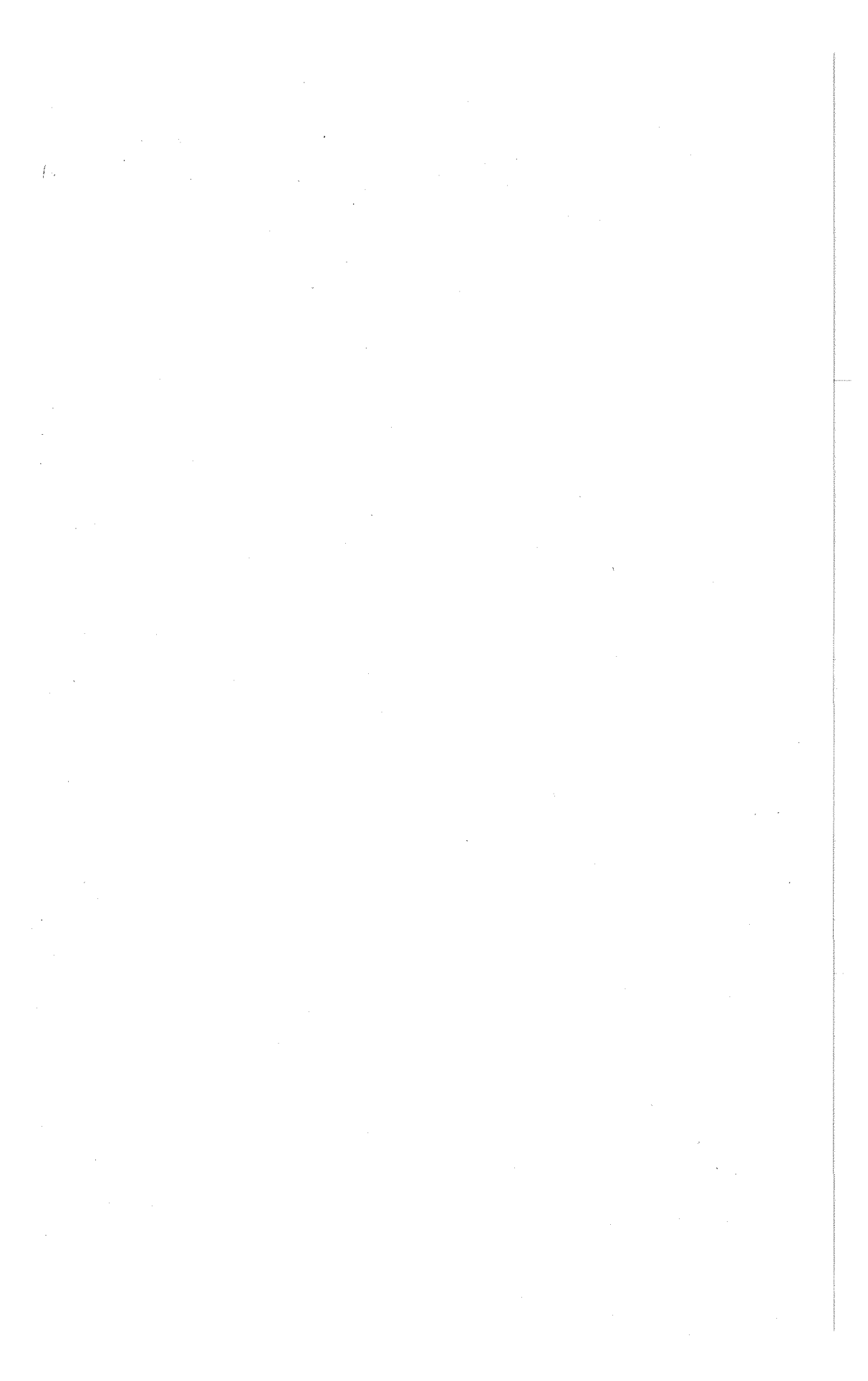
stratejisi benimsemiştir.¹⁸ Bu strateji, çatışmaların çözümlerinde çok taraflılık, ekonomik ve siyasal araçlara öncelik verilmesi, önleyici angajman unsurlarını barındırmaktadır. Sivil unsurların, sivil olmayan unsurlarla birlikte güvenlik oluşumlarını desteklemesi anlayışını vurgulayan belge, özellikle “değerlere saygı” ilkesini benimsemektedir. ABD’nin “önleyici müdahale” politikasından ciddi biçimde ayrılan bu anlayış, ehven-i şer olmakla birlikte bazı paradoksları da barındırmaktadır. Öncelikle, benimsenen stratejinin amacı AB çevresinde ve onu garanti altında tutacak bir barış kuşağı, diğer bir ifadeyle yarı-çevre oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bu da, “biz”i “öteki”nden kısmen uzak tutma politikası olarak açıklanabilir. Ayrıca, yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde özellikle Ortadoğu’daki yeniden yapılanma süreçlerine siyasal ve ekonomik katkı öngörülmekte, katkıların toplumun her düzeyinde sağlanması gerektiğinin altı çizilmekte, ancak bu katkının AB vatandaşlarının refah düzeylerini etkilemeyecek biçimde olması istenmektedir.

NATO’nun Prag Zirvesi’nde çerçevesini çizdiği ve Haziran 2004’de İstanbul Zirvesi’ne konu ettiği yeni stratejisi de benzer özellikler taşımaktadır. İstikrarın Biçimlendirilmesi ya da İstikrara Yönverilmesi (*Shaping Stability*) adı verilen strateji, halkların korunması, halkların özgürlüğü ile güvenliği arasındaki bağıntının sağlanmasını ilke edinmiş ve demokratikleşme konusunu öncelikli kılmıştır.

Dünyanın diğer bölgelerinden de benzer örneklerin bulunması, her zaman olmasa da, olanaklıdır. Asya Krizi olarak bilinen ekonomik-mali kriz sonrasında Güneydoğu Asya’da güvenlik topluluğu oluşturulması düşüncesi bölge ülkeleri tarafından tartışmaya açılmış ve sonunda Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)’nin 7-8 Ekim 2003 tarihinde Endonezya’nın Bali adasında gerçekleştirdiği zirve toplantısında, ekonomik işbirliği boyutu dışında güvenlik işbirliği boyutunu da gözden geçirmiştir.¹⁹ Buna göre, güvenlik konusunun sosyo-kültürel bir sorun olduğu konusunda uzlaşmaya varılmış ve bölgede güvenliği sağlamaya yönelik olarak koordineli biçimde çalışacak ASEAN Güvenlik Topluluğu (ASC) ile ASEAN Toplumsal ve Kültürel Topluluğu (ASCC) oluşturulmuştur. ASEAN’a üye

¹⁸ Kitle imha silahlarının yaygınlaşması, küresel terörizm, bölgesel çatışmalar ve çökmekte olan rejimleri tehdit olarak kabul eden belge, barışın korunması (peacekeeping) faaliyetlerinde kaynakların birleştirilmesi, insani yardım ve yeniden yapılanma (*state-building*) süreçlerinde ekonomik siyasal değerlerin desteklenmesi biçiminde ifade edilen çok yönlü güvenlik (*comprehensive security*) benimsemiştir. Bkz. COM(2004)72 final. 3.2.2004.

¹⁹ Filipinler, Endonezya, Malezya, Singapur, Tayland, Brunei Darüsselam, Vietnam, Laos, Myanmar ve Kamboçya’nın üye olduğu ASEAN, sözkonusu zirvede 2020 yılına kadar ASEAN Ekonomik Topluluğu (AEC) oluşturulmasını öngören Bali Concord II’yi yayınlamıştır. Serbest Ticaret Bölgesi’nin ise 2010 yılında Çin Halk Cumhuriyeti, 2011’de Hindistan ve 2012 yılında Japonya ile imzalanacak anlaşmalarla genişletilmesi kararı alınmıştır.

devletlerin birbirlerinin içişlerine müdahale etmeksizin, adem-i merkeziyetçi ilişkilerin sağlanması ve farklı bölgeler ile toplumsal gruplar arasında işbirliği yaratılması öngörülmüştür.²⁰

Söz konusu örnekler, her ne kadar güvenlik-insan hakları-toplumlararası karşılıklı ilişkiye gönderme yapsa da, bu benzer oyuncular arasındaki toplumsal iletişim ve karşılıklı ilişkilerini geliştirmeye hizmet etmektedir. Ne zaman ki sözkonusu örnekler farklılıkları da bir arada tutma yönünde bir çabanın merkezi olurlar, ancak o zaman birer "öteki" yaratılmasının koşullarını yumuşatabilirler. Bununla birlikte, yeni güvenlik topluluğu anlayışının klasik devlet egemenliği kavramının değiştirilmesine sağladığı katkılar yadsınamaz. Devletlerin ya da devlet gruplarının coğrafi sınırlarını koruma ve kollama konusundaki otonomileri mutlaklıdır. Yeni güvenlik topluluğu bu otonomi içine özellikle sınırdaş devletlerin değerleri, kimlikleri, deneyimleri ve alışkanlıklarının eklenmesi araçlarının da dahil edilmesi anlamına gelmektedir. Bu, aşamalı biçimde farklılıkların birlikteliğini sağlayacak yapıların oluşmasına katkı sağlayacak ve bunu başaran topluluğu da bir önceki durumundan daha sağlam kılacaktır.

---

²⁰ Leonard C. Sebastian, Chong Ja Ian, "Toward an ASEAN Security Community at Bali", *Perspective*, Institute of Defense and Strategic Studies, Singapore, Nanyang Technological University, www.ntu.edu.sg/idss/Perspective/research_050336.htm